

פרק יז (פסוקים א-כג) / ברוריה בן-דוד (וייס)

בפרק יז נקרא על חורבן ממלכת ישראל וגלות העם.

מה הביא לקץ המר?

הזעזועים שנגרמו בממלכה בעקבות ניצחון אשור בימי פקח בן רמליהו וקריעת הגליל ועבר הירדן מממלכת ישראל והגליית יושביה לאשור, גרמו לכך שמתנגדיו של המלך פקח בן רמליהו התמרדו, והושע בן אלה הרגו ומלך תחתיו.

הושע בן אלה המלך התשעה עשר והאחרון למלכי ישראל, נמנה עם המלכים הרבים שהגיעו למלכות ישראל ע"י קשר שקשרו על אדוניהם (טו ל).

מלכותו של הושע הצטמצמה בגבולות הר אפרים. הוא קיים את שלטונו באפרים כל עוד התמיד בנאמנותו למלך אשור. בסדר עולם רבה כתוב: נמצא אחז מלך יהודה והושע מלך ישראל משועבדים למלך אשור (סע"ר פ כב).

על הושע כתוב: "ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו" (פס' ב). הושע הוא היחיד שהכתוב לא פירש את מעשיו, רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו שדבקו בחטאות ירבעם בן נבט, ואסרו על העלייה לרגל לבית המקדש בירושלים.

חז"ל מסבירים במה היה שונה הושע בן אלה מכל מלכי ישראל שהיו לפניו שבימיו נלכדה הארץ וגלו עשרת השבטים. משעמד ירבעם בן נבט ועד שבא הושע בן אלה הייתה עברה קשורה ביחיד, וקשה לפני אב הרחמים להגלות ציבור בעוון יחיד. הושע בן אלה ביטל את המשמרות (השומרים) שאסרו על העלייה לרגל לבית המקדש, כיוון שראה שגלו עגלי הזהב והיה מכריז ואומר כל מי שהוא רוצה לעלות לירושלים יבוא ויעלה, ושמט קולר מצווארו ותלאו בצוואר הרבים (גטין פ"ח ע"א). כלומר: כאשר המוני העם הוסיפו לעבוד עבודה זרה למרות שהמלך לא כפה זאת עליהם נגזרה עליהם הגלות בימי הושע בן אלה.

מדוע אסר מלך אשור את הושע בן אלה?

הושע נכנע לתגלת פלסר. בכתובת של תגלת פלסר הוא מספר כי הוא המליך את הושע למלך על שומרון. לאחר שמת תגלת פלסר ושלמנאסר בנו עלה על כיסא המלוכה חדל הושע לשלם את המס שהנתינים מעלים למלך אשור. הושע בן אלה שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים. הוא סמך על מצרים "משענת קנה רצוץ" (יח כא) (גם לירבעם בן נבט מייסד מלכות אפרים היו קשרים עם מצרים והוא מצא בה מפלט מידי שלמה), לכן

עלה שלמנאסר שמלך תחת תגלת פלסר עם מחנהו הגדול על ממלכת ישראל ולכד בה ערים רבות. שלמנאסר נאלץ להטיל מצור על שומרון הבירה במשך שלוש שנים כי הייתה עיר בצורה מאוד. בשנת המצור השלישית מת שלמנאסר וסרגון מלך תחתיו ואז נפלה שומרון בידי צבאות אשור כך מתואר בכתובות האשוריות של שלמנאסר הרביעי וסרגון מלך אשור.

ייתכן שכאשר נודע להושע בן אלה שעלה מלך אשור להילחם על הארץ הלך להקביל פניו ולפייסו. מלך אשור עצר אותו כבוגד קודם שצר על שומרון כלא וחבש אותו, כנראה הגלה אותו לאחר מכן לאשור.

לאחר נפילת מלכם בשבי החליטו תושבי שומרון להגן על עירם. הם לא נכנעו בפני שלמנאסר. הם נלחמו בגבורה והחזיקו מעמד שנתיים. כנראה קיוו שעירם תינצל באורח פלא כפי שקרה בימי ארבעת המצורעים, וכפי שקרה בימי אחאב שניצח את בן הדד, אך הפעם ה' לא היה בעזרם, ומקץ שנתיים נכבשה העיר ע"י סרגון יורשו של שלמנאסר.

"בשנת התשעית להושע לכד מלך אשור את שמרון ויגל את ישראל אשורה וישב אתם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי" (פס' ו). זוהי הגלות השנייה.

לאן הוגלו עשרת השבטים?

הגולים הובאו לנינוה בירת אשור ומשם פוזרו למקומות שונים בצפונה של ממלכת אשור.

מה גרם לחורבן ממלכת שומרון ולגלות יושביה?

"ויהי כי חטאו בני ישראל לה' אלהיהם המעלה אתם מארץ מצרים" (פס' ז). כל זה קרה מכיוון שבני ישראל חטאו. ה' הוציאם ממצרים מרשות פרעה שהיו לו לעבדים והכניסם לרשותו וב"י התחייבו בברית ובאלה לקבל עליהם לעבוד את ה' ולהיות עבדיו. ככתוב: "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלקיכם" (ויק' כה נה). אך בני ישראל בגדו בה' "ויראו אלהים אחרים וילכו בחקות הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל, ומלכי ישראל אשר עשו" (פס' ז-ח). לפי החוקים הזרים לתורת ה' שקבעו מלכי ישראל, "ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם" (פס' ח). השורש "חפא" הוא יחידאי. הוראתו כנראה בהוראת השורש חפה בכניין פיעל (דה"ב ג ה, ז, ט). ולפי זה הכוונה כיסו, אמרו בסתר דברים שאינם נכונים על ה' אלוהיהם.

בנו להם במות (מ"א ג ב) בכל המקומות הגבוהים, הן במגדלים שנועדו להושיב בהם שומרי השדות והכרמים והן במבצרי הערים "ממגדל נוצרים ועד עיר מבצר" (יש' ה ב). "ויצבו להם מצבות ואשרים על כל גבעה גבהה ותחת כל עץ רענן" (פס' י). מצבה היא אבן שהיו מציבים סמוך למזבחות והייתה מותרת מימי האבות (בר' כח יח)

ועד למעמד סיני (שמ' כד ד), אבל כיוון שהכנענים עשוה חוק לעבודה זרה ה' אסר לבנות מצבות (דב' טז כב).
על בניית אשרים הוכיחם אחיה השילני : "יען אשר עשו את אשריהם מכעיסים את ה'" (מ"א יד טו). "ויקטרו שם בכל הבמות כגויים אשר הגלה ה' מפניהם, ויעשו דברים רעים להכעיס את ה'" (פס' יא). הכוונה לעבודה זרה המכעיסה את ה'. וכן כתוב בירבעם: "ותעשה לך אלהים אחרים ומסכות להכעיסני, ואתי השלכת אחרי גוך" (מ"א יד ט). "ויעבדו הגללים אשר אמר ה' להם : לא תעשו את הדבר הזה" (פס' יב). גללים- שם גנאי ובוז לפסילי האלילים, מלשון "גלל". ככתוב : "ותראו את שקוציהם ואת גלליהם עץ ואבן כסף וזהב" (דב' כט טז). על אחאב נאמר : "ויתעב מאד ללכת אחרי הגללים, ככל אשר עשו האמרי אשר הוריש ה' מפני בני ישראל" (מ"א כא כה-כו).

"ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביאו כל חזה לאמר : שבו מדרכיכם הרעים ושמרו מצותי חקותי ככל התורה אשר צויתי את אבותיכם ואשר שלחתי אליכם ביד עבדי הנביאים" (פס' יג). ויעד- התרה, הזהיר (בר' מג ג) "העידתי בכם" (דב' ד כו ; ח יט ; ל יט).

אבל ישראל לא שמעו לדברי הנביאים שהעידו בהם. "ויקשו את ערפם כערף אבתם". ככתוב לראשונה בפרשת העגל : "ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא" (שמ' לב ט). ופירש שם ראב"ע ר' אברהם אבן עזרא : משל לאדם הולך לדרכו במרוצה ולא ישיב עורף לקורא אליו. "לא האמינו בה' אלהיהם, וימאסו את חקיו ואת בריתו אשר כרת את אבותם ואת עדותיו אשר העיד במ" (פס' יד-טו). עדותיו- מצוות שנתנו לעדות ולאזהרה. ככתוב : "אם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם, לבלתי עשות את כל מצותי, להפרכם את בריתי, אף אני אעשה זאת לכם...ונגפתם לפני איביכם, ורדו בכם שנאיכם" (ויק' כו טו-יז). כתוצאה ממאסכם את חקותי ואת משפטי לא תעשו את מצוותי ותפרו את בריתי, אף אני בדומה למעשיכם אמאס בכם ואפר בריתי עמכם. ישראל דיברו דברי הבל, ועשו מעשי הבל עד שנעשו בעצמם הבל. ככתוב : "מה מצאו אבותיכם כי עול כי רחקו מעלי, וילכו אחרי ההבל ויהבלו" (יר' ב ה). הלכו אחרי הבלי הגויים אשר סביבתם ועברו על האזהרה: "ופן תדרש לאלהיהם לאמר, איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני, לא תעשה כן לה' אלקיך" (דב' יב ל-לא). "ויעזבו את כל מצוות ה' אלהיהם" (פס' טז). עבודה זרה שקולה כנגד כל המצוות כולן והנזהר בה כשומר את כולן (רש"י לשמות כג יג).

"ויעשו להם מסכה, שנים עגלים, ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא השמים ויעבדו את הבעל" (פס' טז). שנים עגלים-שני עגלי הזהב אשר בבית אל ובדן (י כט) שדבקו בהם כל מלכי ישראל. כתוב : "ויעשו להם" בלשון רבים למרות שהעושה היה ירבעם בן נבט, כי עשאם בעצה אחת עם גדולי ישראל ככתוב : "ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב" (מ"א יב כח). וישראל לא מיחו בידי מלכיהם. "וילכו בני

ישראל בכל חטאות ירבעם אשר עשה, לא סרו ממנה" (פס' כב). לפי פרק יג פס' ו לא זאת שלא מיחו במלכם, אלא גם היו שותפים למעשיו. "וישתחו לכל צבא השמים" על עבודה זו הזהירה התורה (דב' ד יט) ודבר זה לא נאמר על מלכי ישראל, אלא במנשה מלך יהודה (כא ג ה). ייתכן שאחרוני מלכי ישראל עבדו לצבא השמים בהשפעת אשור שהיו משועבדים לה.

אחאב ואיזבל הנהיגו את עבודת הבעל והעשתורת (מ"א טז לא-לב). יוסף בן מתתיהו כתב: שאת בית הבעל בירושלים בנו עתליה ויורם בעלה "לעלבון אלהי אבותם ולכבוד אלהי אחאב" (קדמוניות ט סעיף 154). "ויעברו את בניהם ואת בנותיהם באש" (טז ג; כא ו). מצאנו חטא זה אצל מלכי ישראל. "לא ימצא בכך מעביר בנו ובתו באש, קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף" (דב' יח י). "ויקסמו קסמים" כפי שנהגו גויי הארצות ככתוב: כי הגוים האלה... ואל קסמים ישמעו" (דב' יח יד). בלעם שבח את ישראל: "כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל" (במ' כג כג). שמואל אמר: כי חטאת קסם היא מרי ואון (ש"א טו כג). ישראל עברו על כל הדברים שאסרה התורה באיסור חמור (שמ' כב יז; ויק' יט כו; דב' יח י). "ויתמכרו לעשות הרע בעיני ה' להכעיסו" (פס' יז), כפי שכתוב באחאב: "יען התמכרך לעשות הרע בעיני ה'... רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' אשר הסתה אתו איזבל אשתו" (מ"א כא כ, כה). התמסרתם לרע, השתעבדתם לרע, עד שאינכם יכולים להשתחרר מזה וזאת כדי להכעיס את ה'. ה' כעס מאוד על ישראל "ויסרם מעל פניו, לא נשאר רק שבט יהודה לבדו" (פס' יח). ה' סילקם וגירשם (מעל פניו) מארץ ישראל שהיא מקום השכינה. ככתוב: "ארץ אשר ה' אלקיך דרש אתה, תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה" (דב' יא יב).

אחרי גלות עשרת השבטים נשאר מעם ישראל בארצו רק שבט יהודה, וכן השבטים בנימין, שמעון, לוי ואנשים מאפרים ומנשה (דה"ב טו ט) שהיו טפלים לו ונכללו עמו (רד"ק).

בני ממלכת יהודה אף על פי שלא חטאו כישראל לא הלכו אף הם בדרכי ה'. "וילכו בחקות ישראל אשר עשו" (פס' יט). על יהורם בן יהושפט נאמר: "וילך בדרך מלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב" (ח יח). על אחז נאמר: "וילך בדרך מלכי ישראל" (טז ג). כפי שבני ישראל מאסו בחוקי ה' "וימאס ה' בכל זרע ישראל" (פס' כ). ביהודה וישראל גם יחד "ויענם ויתנם ביד שסים" ומכיוון שלא שבו אליו "השליכם מפניו".

מדוע נענשו עשרת השבטים בעונש כל כך חמור של גלות?

"כי קרע ישראל מעל בית דוד, וימליכו את ירבעם בן נבט, וידח ירבעם את ישראל מאחרי ה' והחטיאם חטאה גדולה" (פס' כא). התפלגות עשרת השבטים לממלכה נפרדת, עצם הפירוד בין ישראל ויהודה הייתה מעם ה'. "מאתי נהיה הדבר הזה" (מ"א יב כד), אך מכיוון שישראל קרעו עצמם מבית דוד לא מן הטעמים שפירש הנביא (מ"א יא ל-לט). ייתכן שלא ידעו את דבר "הקריעה" שעשה אחיה השלוני שנעשתה בינו לבין ירבעם והמליכו את ירבעם על דעתם ומסיבות שלהם ככתוב: "ויהי כשמע כל ישראל כי שב ירבעם, וישלחו ויקראו אתו אל העדה וימליכו אתו על כל ישראל" (מ"א יב כ). עצם ההמלכה לא נעשתה במעמד הנביא כי אם במעמד העדה בלבד. ירבעם הרחיק את ישראל מאחרי ה' "והחטיאם חטאה גדולה". כמו שכתוב בפרשת העגל: "כי הבאת עליו חטאה גדלה" (שמ' לב כא). "אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב" (שמ' לב לא). בני ישראל הלכו בכל חטאת ירבעם אשר עשה לא סרו ממנה, אבל אין מדרכו של "שופט כל הארץ" להעניש, אלא הוא מזהיר תחילה. ה' הרבה לשלוח אליהם את עבדיו הנביאים, אבל ב"י המשיכו למרות אזהרותיהם "לעשות הרע בעיני ה' להכעיסו" (פס' יז). הנביא הזהיר את העם בעוד מועד על הסכנה המתקרבת. דברי הנביאים לא הביאו לשינוי במעשיהם ישראל חטאו מיסוד הממלכה ועד לחורבנה במשך למעלה ממאתיים שנה. "עד אשר הסיר ה' את ישראל מעל פניו כאשר דבר ביד כל עבדיו הנביאים, ויגל ישראל מעל אדמתו אשורה, עד היום הזה" (פס' כג). אין לומר שכל ישראל חטאו. מצאנו בימי אליהו ואלישע מאות בני נביאים ויראי ה' בין בני העם כעובדיה אשר על הבית ששם נפשו בכפו והציל מאה נביאים מיד איזבל. ארבעת המצורעים האומללים שהצילו את יושבי שומרון מרעב, הרכבים שעבדו לה' ולא נטמאו בעבודת אלילים, בניו ותלמידיו של יהונדב בן רכב או האישה השונמית.

מכיוון שלא מיחו גדולי העם על החטאים נתלה קולר החטא בצוואר הרבים. בישראל לא קם בית מלוכה אשר מלכיו דאגו לביצור העם והממלכה. שרי צבא שואפי שררה ושלטון זממו מזימות לרצוח את המלך ולרשת את מקומו.

רצח המלכים היה שכיח בממלכת ישראל :

נדב בן ירבעם נרצח בידי בעשא.

אלה בן בעשא נרצח ע"י זמרי.

זמרי התאבד בגלל עמרי.

אחזיה נכד עמרי נהרג ע"י יהוא.

שלום בן יבש הרג את זכריה נינו של יהוא.

מנחם בן גדי הרג את שלום בן יבש.

פקח בן רמליהו הרג את פקחיה בן מנחם.

הושע בן אלה הרג את פקח בן רמליהו.

התפלגות עשרת השבטים לממלכה נפרדת, עבודת האלילים, הניצול והדיכוי של החלשים והעניים, העושק והחמס, שרי הצבא המושחתים, המהפכות הפנימיות התכופות וההתעלמות מתוכחת הנביאים נושאי מורשת אמונת הייחוד שרק בכוחה יש קיום לישראל, כל אלה גרמו לחורבנה של ממלכת ישראל.

לעומת זאת ביהודה שימש בית המקדש אשר בירושלים למרכז הרוחני של שלומי אמוני ישראל. הבירה הייתה גורם מאחד ומלכד, וכך היה גם בית המלוכה מזרע דוד, למעט בתקופת אחז ומנשה.

פרק יז (פסוקים כד-סוף)

הכתוב לא ציין את שם מלך אשור, מסתבר שהיה זה סרגון (השני) שהגלה את תושבי שומרון מישראל. הוא הושיב בערי שומרון מתיישבים חדשים תחת בני ישראל. המתיישבים הובאו מערים שנמצאו מדרום לאשור ומבבל, מהעיר בבל בירת הממלכה שבימי חורבן שומרון הייתה תחת שלטון אשור. תהליך הבאת הנכרים לשומרון נמשך עד לחורבן ממלכת אשור.

מכותא - עיר שומרית לפי כתבי היתדות שנמצאו. הייתה בבבל התיכונה צפונית מזרחית לעיר בבל העתיקה. על שם עיר זו קראו לכלל המתיישבים החדשים בחבל שומרון כותים, כנראה שרובם נמנו עם יוצאי עיר זו.

מעוא – משערים שהייתה בגבול עילם ובבל בתחומי פרס של ימינו.

מחמת – עיר ארמית גדולה נזכרת כמה פעמים כגבול האידיאלי בצפון ארץ ישראל (מ"א ח סה), אך נראה שגולים אלה היו מארצות רחוקות ולא מארם הקרובה. ניתן לשער שהערים המוזכרות כאן היו קרובות זו לזו, לכן הכוונה כנראה לעיר אחרת שבמלכות אשור ובבל בקרבת הערים כותה ועוא.

מה קרה למתיישבים החדשים בתחילת שבתם בשומרון?

בתחילת שבתם בערי שומרון לא הכירו ולא יראו את ה' והוסיפו לחיות בשחיתות חברתית כמו במקום מולדתם שממנה באו. "וישלח ה' בהם את האריות ויהיו הרגים בהם" (פס' כה). ככתוב: "והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם והכריתה את בהמתכם והמעיטה אתכם, ונשמו דרכיכם" (ויק' כו כב). מצאנו כבר בעבר את האריות בשליחותו של ה'. אחד פגע בנביא בהר אפרים (מ"א יג כד). ואריה אחר שהכה את בן הנביא על שסירב לשמוע בקול הנביא חברו (מ"א כ לו).

רד"ק שאל: מפני מה היו נענשים הגויים האלה אשר באו בשומרון ולא היו נענשים בארצם? והשיב: כי ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות ולא תסבול הארץ התועבות ההם.

מה אמרו הפקידים שהפקיד מלך אשור בשומרון למלך אשור?

בשעה שבאו הפקידים לדווח למלך אשור על הנעשה בשומרון אמרו למלך אשור: "הגויים אשר הגלית ותושב בערי שמרון לא ידעו את משפט אלהי הארץ, וישלח בם את האריות, והנם ממיתים אותם, כאשר אינם ידעים את משפט אלהי הארץ" (פס' כו). לפי השקפת העמים עובדי האלילים יש לעבוד בכל מקום לאלוהי המקום. כי כל ארץ וארץ נתונה לשלטונו ולמשפטו של אלוהי אותה הארץ, והיושב בה חייב לדעת את משפטיו ולעבדו, והגויים אשר מתגוררים בשומרון אינם יודעים את דרך העבודה לאלהי ישראל.

מה עשה מלך אשור?

"ויצו מלך אשור לאמר: הליכו שמה אחד מהכהנים אשר הגליתם משם וילכו וישבו שם, וירם את משפט אלהי הארץ" (פס' כז). המלך ביקש להביא לשומרון אחד מהכהנים ששימשו בבתי הבמות שבממלכת ישראל. "ויהי מורה איך ייראו את ה'" (פס' כח). וכך יוכלו לשבת בבטחה בעריהם ולא יצטרכו לעזבן מאימת האריות.

האם נעשו הכותים יראי ה'?

הם לא ויתרו על אליליהם שהביאו אתם מארצות מוצאם והוסיפו לעבוד גם את אלילי מולדתם. לאחר שקיבלו עליהם לעבוד את ה' כאלוהי הארץ הם שיתפו את עבודת ה' עם אלוהי עיר מושבם הקודמת. כל גוי וגוי הקים את פסלי אלוהיו. הם שמו אותם בבית הבמות (מ"א יב לא) אשר בנו השומרונים – כינוי זה מוזכר רק פעם אחת במקרא, ומכוון לבני ישראל אשר ישבו בערי שומרון לפני גלותם. השומרונים החזשים נעשו יראי ה' מפחד האריות ולא מפני שהכירו את ה' ותורתו, משום כך נקראו בפי חז"ל "גרי אריות". שכן באה התגיררותם לא מתוך הכרה אלא מפחד האריות.

היו להם מיני אלילים משונים, סמלי בעלי חיים שונים. מלבד הכוהן שנשלח אליהם היו בוחרים אנשים מתוכם שיהיו לכוהנים לה' בבית הבמות, שם קיימו כביכול את פולחן עבודת אלוקי ישראל.

דלת העם של אוכלוסיית עשרת השבטים החקלאים בעיקר לא גלו. הנשאים המשיכו לנהוג לפי מנהגייהם הראשונים מימי יסוד ממלכת ישראל. "אינם יראים את ה' ואינם עשים כחקתם וכמשפטם וכתורה וכמצוה אשר ציוה ה' את בני יעקב אשר שם שמו ישראל" (פס' לד).

ניתן להסיק שחלק מן הנשאים בארץ נטמעו בין הכותים. כלומר: בני שומרון מישראל הוסיפו להקריב קרבנות בבמות, ורבים מהם שיתפו גינוני פולחן נכריים בעבודת ה', וכן נמנעו רבים מהם להתחבר עם אנשי ממלכת יהודה ולעבוד את ה' בבית המקדש בירושלים.

שארית הפליטה מישראל שדבקו בחטאות ירבעם בן נבט סירבו לשמוע בקול הנביאים שקראו להם לשוב אל ה' (פס' יג-יד). הם דחו את קריאתו של חזקיהו

המלך לשוב ולעלות לירושלים ולחוג יחד עם כל בית ישראל ויהודה את הפסח (דה"ב ל' י). כך נהגו גם הגולים מישראל בארצות הגויים כפי שעולה מתוכחת יחזקאל (יח' פרק כ). המלבי"ם כתב : ולכן הניחם בגלות המר ויתנם ביד אויביהם, כי אם כמשפטם הראשון הם עשים (פס' לד).

השומרונים ביקשו להתקרב אל היהודים ששבו מבבל ולהשתתף בבניין בית המקדש השני, ומשלא נתקיימה בקשתם בנו להם מקדש מיוחד על הר גריזים ועל מזבחו הקריבו קרבנות לה'. כעבור דורות אחדים למדו השומרונים להבין בהדרגה את אפסות האלילים וחדלו לעבוד להם. שריד קטן מהאומה השומרנית שנותרו חיים בעיר שכם. חלק מבני עדתם חיים גם בחולון. עד היום מקריבים השומרונים את קרבן הפסח על הר גריזים.